

De kunst van het nieuwe

vier disciplines, één doel

Advies
verkenningcommissie
kunstvakken

De Kunst van het Nieuwe: vier disciplines, één doel

Advies Verkenningcommissie Kunstvakken

Maart 2012

Verantwoording

2012 Verkenningcommissie Kunstvakken

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs: Leden Verkenningcommissie Kunstvakken

Fotografie: E.J. Klessner, M. van Noort, R.A. van der Sloot

Informatie

SLO

Afdeling: tweede fase

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 661

Internet: www.slo.nl

E-mail: tweedefase@slo.nl

AN: 3.5690.479

Inhoud

Voorwoord	5
1. Samenvatting	7
1.1 De kunstvakken	7
1.2 Examenthema	8
2. Inleiding	9
2.1 Opdracht Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	9
2.2 Werkwijze van de Verkenningcommissie Kunstvakken	10
3. Uitgangspunten van de Verkenningcommissie	11
3.1 Geluiden uit het veld	11
3.2 Algemeen doel van de kunstvakken	11
3.3 Uitgangspunten	12
3.4 Onderdelen van het te ontwikkelen kerncurriculum	13
3.5 Verschillen tussen havo- en vwo-leerlingen	14
4. Examenvorm van de kunstvakken	15
4.1 Het examenprogramma	15
4.2 De plaats van het thema in het examen voor de kunstvakken	17
5. De kunstvakken en CKV	19
5.1 Huidige situatie	19
5.2 Toekomst CKV	20
6. De kunstvakken in de onderbouw en het vmbo	21
6.1 Onderbouw, aanbod en aansluiting	21
6.2 Vmbo, aanbod en aansluiting	21
7. De kunstvakken en de docentenopleidingen	23
7.1 Veranderende eisen	23
7.2 Kwalificatieniveau van docenten	24
8. Aanbevelingen	25
Referenties	29
Bijlage 1 Samenstelling Verkenningcommissie Kunstvakken	31
Bijlage 2 Korte historie kunstvakken	33
Bijlage 3 Geraadpleegde organisaties en instellingen	35
Bijlage 4 Genodigden expertmeeting	37
Bijlage 5 Vaktheorie	39

Voorwoord

Voor u ligt het rapport van de Verkenningcommissie Kunstvakken, geschreven in opdracht van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. De commissie adviseert over de vraag hoe de kunstvakken als examenvakken in de bovenbouw havo en vwo in de toekomst op eenduidige wijze verankerd kunnen worden¹. Tevens geeft de commissie antwoord op de vragen zoals gesteld in haar opdracht en doet zij aanbevelingen om tot een duurzame positionering van de kunstvakken in het voortgezet onderwijs te komen. Hiertoe is de commissie afgelopen jaar in voortdurende dialoog geweest met docenten uit de verschillende kunstvakken havo en vwo bovenbouw, vakspecialisten, vertegenwoordigers van culturele instellingen en maatschappelijke organisaties en verschillende kunstvakdocentenopleidingen.

De titel van dit eindadvies 'De Kunst van het Nieuwe' geeft aan dat de commissie voorstellen doet om te komen tot een nieuwe vorm voor alle kunstvakken als examenvak in de tweede fase. De ondertitel 'Vier disciplines, één doel' verwijst naar het streven van de commissie om met hetzelfde doel voor ogen het beste uit de bestaande kunstvakken te halen.

De houdbaarheidsdatum van de huidige tweedeling binnen de kunstvakken, het naast elkaar bestaan van zowel kunstvakken oude stijl als nieuwe stijl, is verstreken. De nieuwe vorm, zoals beschreven in dit advies, zal voldoende ruimte bieden aan het specifieke karakter van de kunstvakken. Leerlingen kunnen bij de kunstvakken hun andere talenten aan bod laten komen. Ze kunnen (leren) dansen, spelen en musiceren, ze verzorgen zelf exposities van eigen werk en ze organiseren met elkaar concerten, dans- en toneelvoorstellingen. Tevens doet de commissie aanbevelingen betreffende het bijbehorend theoretisch deel, zoals dat geëxamineerd wordt in het centraal examen en het schoolexamen. Hierbij is gezocht naar zowel samenhang tussen theorie en praktijk als naar samenhang tussen de verschillende kunstvakken zonder overladenheid van het examenprogramma te creëren. Daarnaast wordt een link gelegd met de huidige opvattingen over kunst.

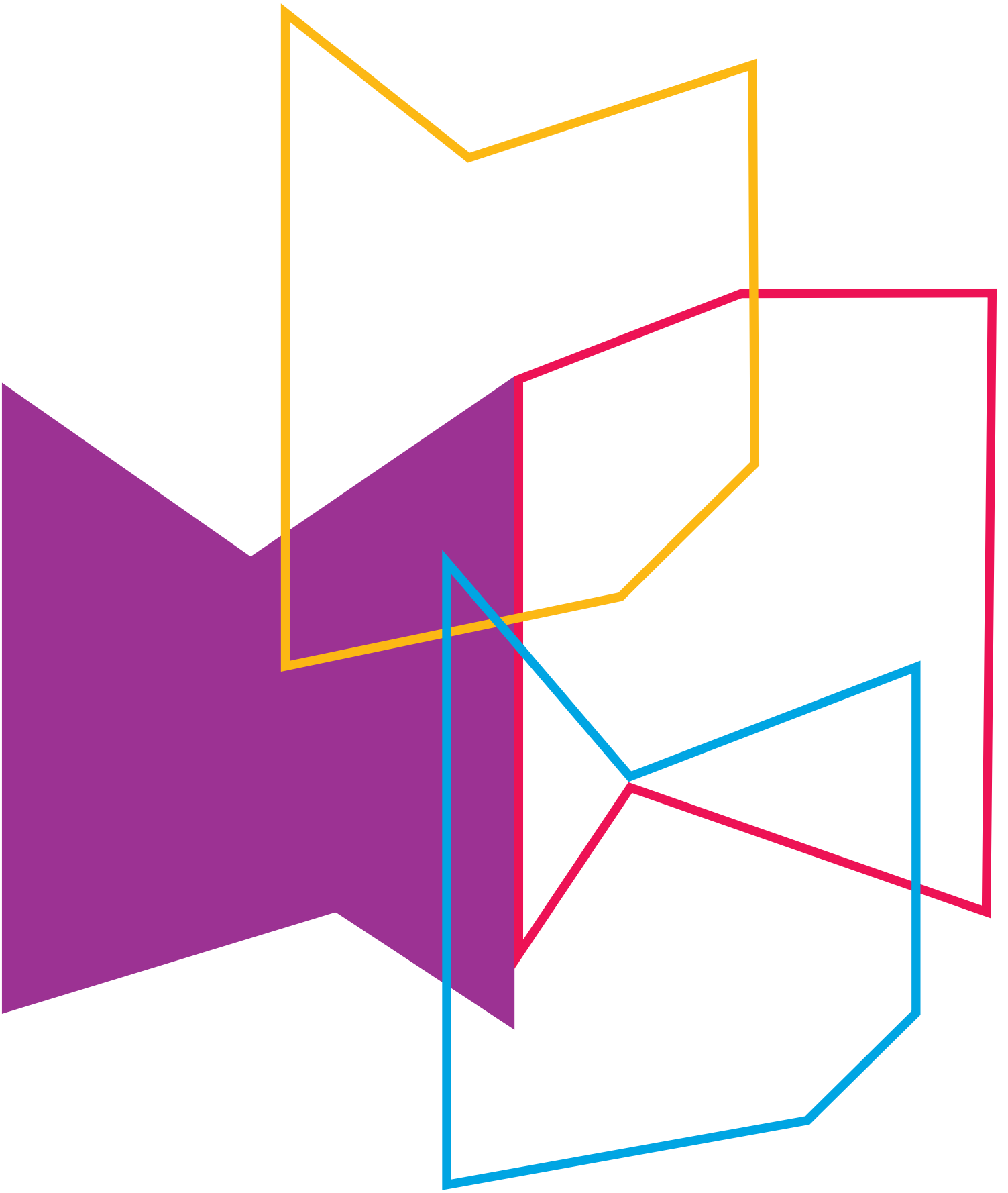
Op dit moment bieden nagenoeg alle scholen voor havo en vwo een kunstvak aan als examenvak en kiest één op de vier leerlingen van havo of vwo voor een kunstvak als examenvak. De commissie denkt dat de nieuwe vorm, zoals beschreven in dit advies, scholen en docenten meer duidelijkheid geeft.

Mijn dank geldt de waarnemer van OCW voor haar aanbevelingen en de commissieleden en de beide secretarissen van SLO voor hun bijdrage aan dit advies. Een advies dat niet tot stand zou zijn gekomen zonder de inbreng van en dialoog met vele anderen. Speciale dank gaat dan ook uit naar de vele kunstvakdocenten met wie is gesproken, de experts die als gastspreker bij de commissievergaderingen zijn geweest en de vertegenwoordigers van verschillende organisaties en culturele instellingen die hun expertise met ons hebben willen delen!

Hun grote betrokkenheid bij dit advies heeft ertoe geleid dat wij met een uitgebalanceerd en breed gedragen advies naar de minister kunnen.

Toine Wevers (voorzitter Verkenningcommissie Kunstvakken)

¹ Deze verkenningcommissie is in april 2010 door de toenmalige Staatssecretaris van OCW Marja van Bijsterveldt ingesteld en heeft een duidelijk omschreven onderzoeksopdracht.

1. Samenvatting

1.1 De kunstvakken

De commissie stelt voor om vier kunstvakken te blijven onderscheiden:

- Beeldende kunst en vormgeving in plaats van de huidige benaming Kunst (beeldende vormgeving)
- Dans
- Muziek
- Theater².

De commissie stelt voor de examenprogramma's van de bestaande kunstvakken oude stijl en nieuwe stijl te vervangen door een vernieuwd examenprogramma kunstvakken. Dit examenprogramma kent een interdisciplinair deel voor alle leerlingen en een monodisciplinair deel naar keuze van de leerling en naar aanbod van de school. Kunstvakken in de tweede fase worden gedifferentieerd naar havo- en vwo-niveau.

De commissie hecht aan de wisselwerking en overeenkomsten tussen kunstdisciplines in hun cultuurhistorische en maatschappelijke context, maar stelt vanwege dreigende overbelasting en mogelijke disbalans tussen theorie en praktijk geen afzonderlijk cultuurhistorisch vak³ voor.

De kunstvakken bestaan uit drie componenten:

Domein A	Vakpraktijk Productie (inclusief kritische reflectie daarop) en presentatie van beeldend werk, dans, muziek of theater.
Domein B	Vaktheorie <ul style="list-style-type: none">• Receptie en reflectie vanuit de gekozen kunstdiscipline (beeldende kunst en vormgeving, dans, muziek of theater).• Begrippen- en analysekader met betrekking tot de praktijk van de eigen kunstdiscipline.• Begrippen- en analysekader met betrekking tot de cultuurhistorische ontwikkeling van de gekozen kunstdiscipline (beeldende kunst en vormgeving, dans, muziek of theater).
Domein C	Kunst en cultuur van de 20ste en 21ste eeuw De onderlinge samenhang en de cultuurhistorische ontwikkeling van de kunstdisciplines in de 20 ^{ste} en 21 ^{ste} eeuw.

De inhoud en omvang van de stof worden omschreven en afgebakend in een te ontwikkelen kerncurriculum.

² Naamgevingen beeldende kunst en vormgeving en theater zijn in overeenstemming met de benamingen van de docentenopleidingen. Deze naamgeving zou doorgevoerd moeten worden in de onderbouw.

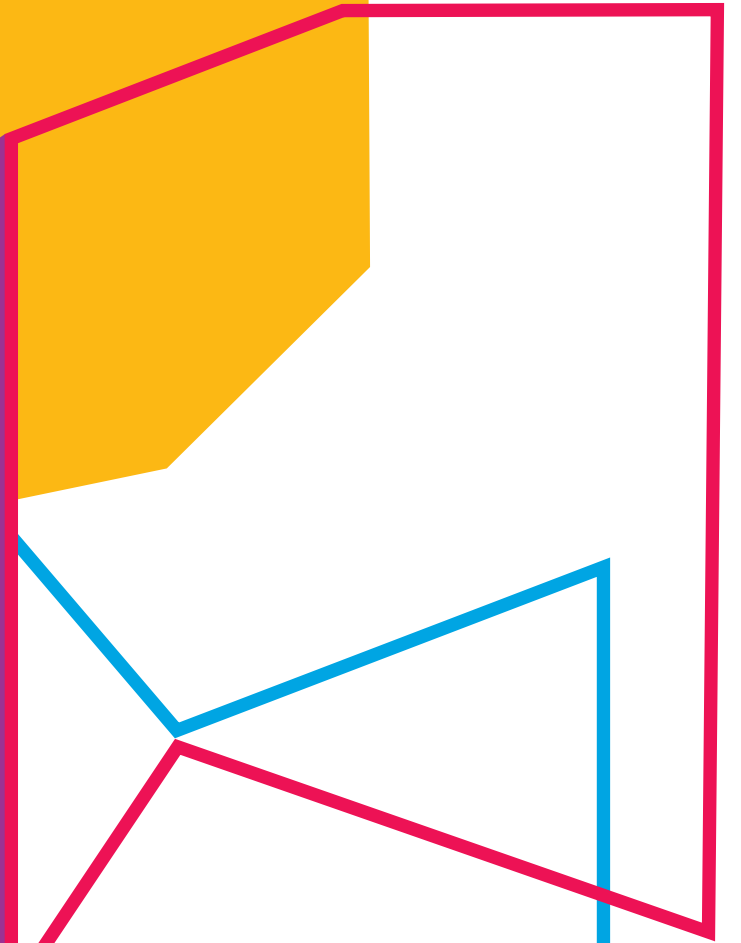
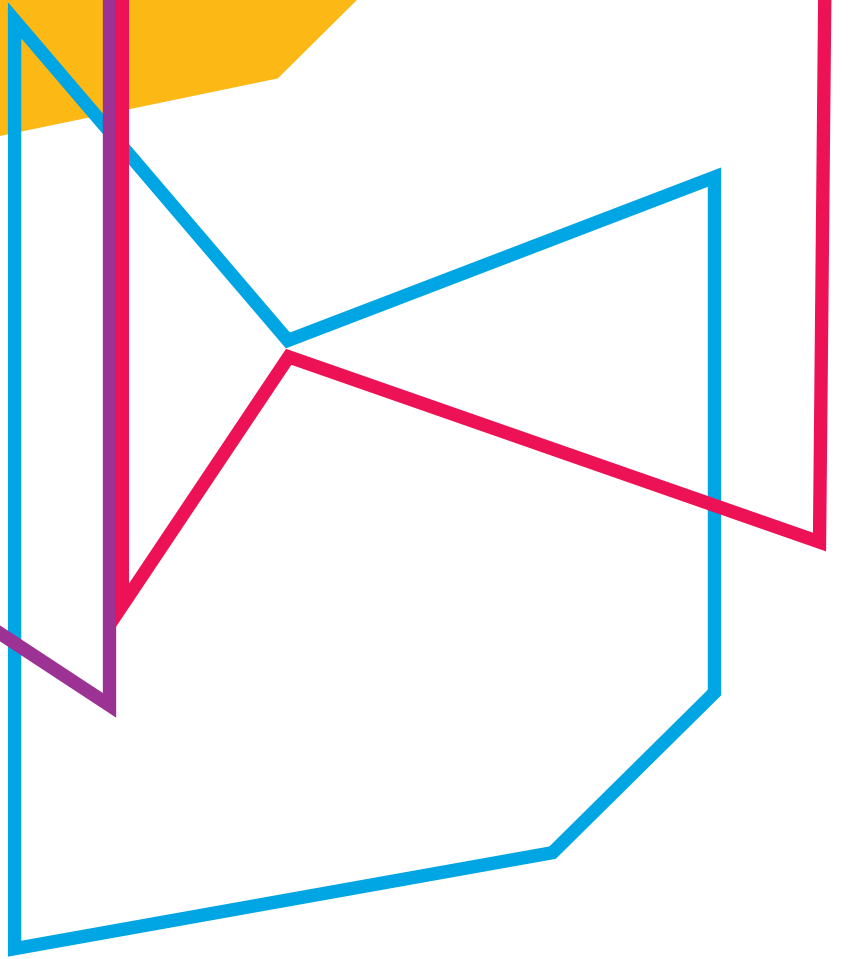
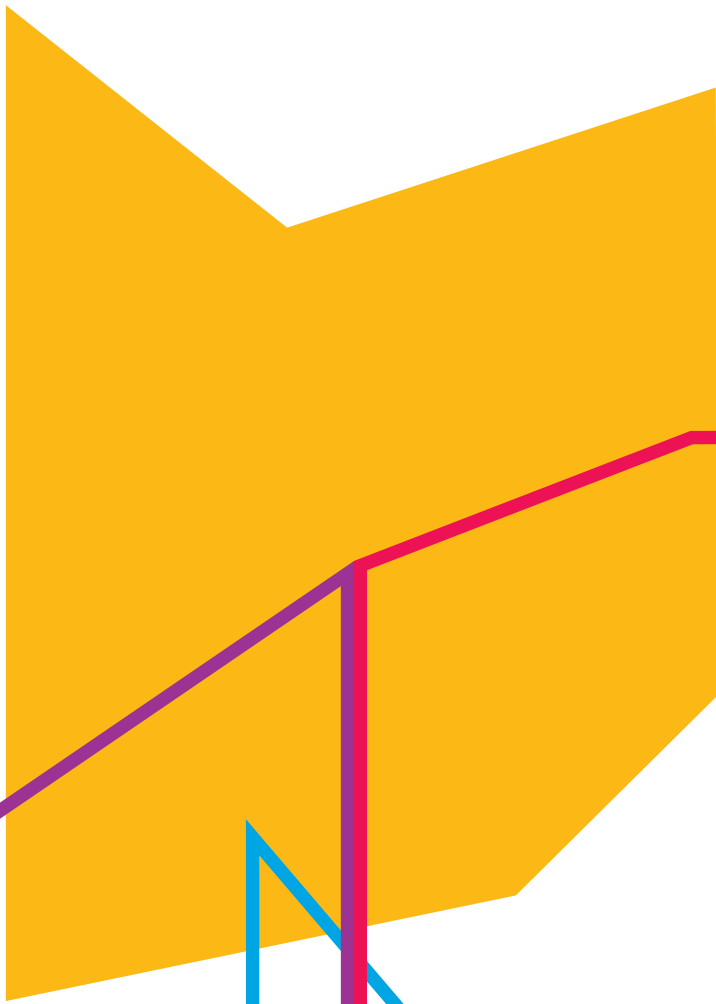
³ Vergelijkbaar met (deel van) Kunst (algemeen)

De leerlingen beoefenen kunst in de eigen discipline, ze maken bijvoorbeeld kunstwerken, theater- en/of dansproducties of ze spelen muziek. Dit kan individueel maar ook in samenwerking met andere leerlingen. Er kan gewerkt worden binnen de eigen discipline of juist vanuit interdisciplinair perspectief.

In het schoolexamen zal tenminste één praktijkopdracht gemaakt worden die gekoppeld is aan een gegeven examenthema. Het centraal examen zal één vraagstelling bevatten die theorie met de kennis en ervaring uit het praktijkdeel verbindt, namelijk de zogenoemde constructie-opdracht. Deze constructie-opdracht zal aan vooraf geformuleerde eisen en beoordelingscriteria moeten voldoen.

1.2 Examenthema

De commissie streeft nadrukkelijk naar een optimale verbinding tussen theorie en praktijk, onder andere door in het examen te werken met een thema dat geïnspireerd is door en gerelateerd aan de kunst en cultuur van de 20ste en 21ste eeuw. Het thema krijgt een vertaling in de verschillende vakdisciplines en zorgt voor focus op en inperking van de lesstof. Het examenthema, dat geldig is voor in principe drie jaar, krijgt een plaats in zowel het theoretische als het praktische deel. Dit waarborgt enerzijds de mogelijkheid om alle kunstdisciplines in onderlinge samenhang aan de orde te stellen en anderzijds de mogelijkheid om per discipline (praktijk en theorie) voldoende diepgang aan te brengen.

2. Inleiding

2.1 Opdracht Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

De Verkenningcommissie Kunstvakken⁴ heeft tot taak voorstellen te doen voor de ontwikkeling van de kunstvakken in de tweede fase van havo en vwo. Hieronder worden de motieven van het ministerie van OCW voor het geven van deze opdracht kort beschreven⁵.

1. De huidige, historisch gegroeide, tweedeling in de kunstvakken dient 'met het oog op de toekomst' te worden herbezien door een deskundige commissie. Deze tweedeling in de kunstvakken bestaat in de bovenbouw van havo en vwo uit:
 - a. de zogenoemde 'traditionele' vakken: muziek, tekenen, handvaardigheid en textiele werkvormen, en
 - b. de 'nieuwe' vakken, namelijk kunst (beeldende vormgeving), kunst (muziek), kunst (drama) en kunst (dans), al dan niet in combinatie met kunst (algemeen)⁶.Scholen hebben vanuit hun autonomie de mogelijkheid om te opteren voor variant a of b, of een combinatie van beide varianten, bijvoorbeeld havo variant a en vwo variant b of muziek variant a en beeldend variant b.
2. De huidige examenprogramma's bestaan in hun kern al langere tijd. Aangezien de inhoud van alle vakken onder invloed van maatschappelijke veranderingen aan wijzigingen onderhevig is, ligt het in de rede om ook de inhoud van de kunstvakken kritisch te bezien.
3. Een derde aanleiding is de voortgaande discussie over de vorm van het eindexamen in de kunstvakken, mede in relatie tot de verhouding praktijk en theorie.
4. De ervaring met de vernieuwde tweede fase (per 1 augustus 2007) met zijn aangepaste profielen voor havo en vwo wordt in 2012 geëvalueerd. Het eindadvies van de Verkenningcommissie Kunstvakken dient tijdig beschikbaar te zijn zodat het hierin meegenomen kan worden.

OCW heeft het kader geschetst met de volgende randvoorwaarden:

- a. Het advies dient helder en eenduidig te zijn, de huidige tweedeling tussen vakken 'oude' en 'nieuwe' stijl is niet langer houdbaar.
- b. Het advies moet gestoeld zijn op een reëel beeld van wat in het veld leeft, bij docenten, scholen en opleidingen, opdat het kan rekenen op voldoende draagvlak.
- c. Het advies kan geen opeenstapeling van wensen zijn. Er moeten verdedigbare keuzes worden gemaakt: geen overladenheid van examenprogramma's en geen grote financiële claims.
- d. Centrale praktijkexamens voor de kunstvakken zijn geen haalbare optie.

De concrete onderwerpen waarover de commissie in elk geval moet adviseren, zijn:

- een visie op het domein kunst in de bovenbouw van havo en vwo;
- de structuur van de 'grote' kunstvakken (keuzevakken) in havo en vwo;
- de relatie met het algemene vak culturele en kunstzinnige vorming;
- de relatie met het domein kunst in onderbouw en vmbo;

⁴ Bijlage 1 Samenstelling van de Verkenningcommissie Kunstvakken

⁵ NB. Zoals overgenomen uit de taakopdracht februari 2010

⁶ Bijlage 2 Korte historie kunstvakken in het voortgezet onderwijs

- de hoofdlijnen van de inhoud van de vakken;
- de vorm van het eindexamen;
- de lerarenvoorziening, zowel wat betreft nascholing van het huidige docentenbestand, als opleiding van toekomstige docenten.

2.2 Werkwijze van de Verkenningcommissie Kunstvakken

Dit advies is mede tot stand gekomen dankzij de inbreng van en in dialoog met ruim 300 collega's in het land. Najaar 2010 en voorjaar 2011 is er in en met het veld gesproken en van gedachten gewisseld met docenten werkzaam in het voortgezet onderwijs: docenten drama, docenten beeldend, docenten muziek en docenten dans. Daarnaast is gesproken met docentenopleiders en schoolleiders. Ook heeft de commissie advies ingewonnen bij collega's van diverse organisaties en instellingen⁷.

In augustus 2011 is het preadvies verschenen waarop het veld heeft kunnen reageren. Op de website van SLO zijn ruim honderd reacties binnengekomen, soms uit naam van een individuele docent, soms namens een vaksectie, school of opleiding. Daarnaast zijn er inhoudelijke discussies op diverse digitale fora gevoerd.

Vervolgens was er een besloten expertmeeting op 1 oktober 2011⁸, waarvoor 50 collega's waren uitgenodigd. Vakexperts, medewerkers en collega's van onder meer Cito, College voor Examens, vakverenigingen, personeelsorganisaties, VO-Raad, HBO-raad en vereniging van universiteiten (VSNU) hebben op deze dag met de commissie meegedacht en feedback gegeven op het preadvies. Alle reacties uit het veld hebben geleid tot nuancering van het preadvies.

Dit eindadvies is niet alleen gebaseerd op de visie van de vertegenwoordigers van de diverse vakverenigingen en andere betrokken partijen in de commissie, maar ook gevoed en gekleurd door de reacties uit het veld. De commissie wil op deze plaats iedereen danken voor zijn bijdrage aan het tot stand komen van dit advies.

⁷ Bijlage 3: Geraadpleegde organisaties en instellingen

⁸ Bijlage 4: Genodigden besloten expertmeeting 1 oktober 2011

3. Uitgangspunten van de Verkenningcommissie

Binnen de door OCW geformuleerde opdracht en randvoorwaarden en na evaluatie van de gesprekken met het werkveld heeft de Verkenningcommissie bij het opstellen van dit advies een aantal uitgangspunten en doelstellingen geformuleerd die het voorstel inhoudelijk onderbouwen.

3.1 Geluiden uit het veld

Docenten hebben verschillende opvattingen over de gewenste inhoud van de verschillende kunstvakken. Het gaat hierbij in alle kunstvakken veelal over de verhouding praktijk en theorie. Zoals tijdens de veldraadplegingen, de expertmeeting en uit reacties bleek, was men het er sterk over eens dat een centraal examen voor het kunstvak behouden moet blijven en dat het praktijkdeel een onderscheidend en belangrijk onderdeel van het kunstvak is, dat ook in het nieuwe examenprogramma opgenomen moet worden.

Het afschaffen van het centraal praktisch examen (CPE) bij de beeldende vakken in het vwo leidt tot teleurstelling bij degenen die hiermee gewerkt hebben. De commissie kan die teleurstelling niet wegnemen, maar heeft wel getracht theorie en praktijk op een andere wijze met elkaar te verbinden.

Over het theoretisch deel van de kunstvakken zijn de meningen verdeeld. Het belangrijkste meningsverschil gaat over de verhouding tussen vaktheoretisch gerichte kennis ('in de diepte') en multidisciplinaire, vakoverstijgende kennis ('in de breedte'). Ook wordt verschillend gedacht over de mate en vorm van samenhang tussen praktijk en theorie. De verschillen hangen samen met het onderscheid in kunstvakken oude en nieuwe stijl. Bij kunstvakken oude stijl is de theorie op de vakdiscipline gericht; het betreft termen en begrippen uit de (eigen) kunstdiscipline die voorwaardelijk zijn voor adequate (re)productie, receptie en reflectie, en noodzakelijk voor begrip van verbanden tussen de kunstdiscipline en haar historische context en functie. Kunstvakken nieuwe stijl kennen behalve disciplinaire vaktheorie ook 'algemene theorie': cultuurgeschiedenis van de beeldende vormgeving en kunst, dans, muziek en drama aan de hand van zes invalshoeken.

3.2 Algemeen doel van de kunstvakken

Het voortgezet onderwijs heeft zowel een socialiserende als een kwalificerende taak. Deze taken zijn ook van toepassing op de kunstvakken. De kunstvakken bereiden leerlingen voor op volwaardige participatie aan de maatschappij en de kenniseconomie.

De kunstvakken dragen ook bij aan algemene competenties die behoren tot de 21ste eeuwse vaardigheden⁹, zoals creatief denken, probleemoplossend denken en werken, onderzoeksvaardigheden, procesmatig werken en begrip voor culturele verscheidenheid. Daarnaast kwalificeren de kunstvakken leerlingen ook voor vervolgstudies op het gebied van bijvoorbeeld cultuur en maatschappij, onderwijs, kunst en de creatieve industrie.

De kunstvakken onderwijzen leerlingen in de disciplines beeldende kunst en vormgeving, dans, muziek of theater. Leerlingen verwerven kennis, vaardigheden en technieken om in een of meer

⁹ <http://www.cultuurnetwerk.nl/skills21/literatuur.html>

disciplines door middel van kunstzinnige media vorm en betekenis te creëren of te reproduceren. Ze leren op hun eigen kunstzinnige activiteiten te reflecteren en deze te relateren aan professionele kunsten. Ook leren leerlingen kunstwerken kritisch te beschouwen en te interpreteren. Bij de kunstvakken ontwikkelen leerlingen ook cultuurhistorisch besef. Ze krijgen inzicht in de wijze waarop cultuur en maatschappij invloed uitoefenen op de verschillende kunstdisciplines en hun onderlinge relaties.

De kunstvakken bieden ruimte en gelegenheid tot het ontdekken en verder ontwikkelen van talent. De kunstvakken vormen leerlingen tot toekomstige culturele burgers die kennis hebben van kunst en cultuur van het verleden, die actief deelnemen aan de kunst en cultuur van nu en die mede vormgeven aan de kunst en cultuur van morgen. Niet in de laatste plaats geven kunstvakken leerlingen de ruimte om hun eigen identiteit en uniciteit te onderzoeken. Juist hier is plaats voor ontwikkeling van eigenzinnigheid, persoonlijkheid en creativiteit.

3.3 Uitgangspunten

Op grond van de geconstateerde opvattingen in het veld en haar eigen afwegingen stelt de Verkenningcommissie vast dat er duidelijke keuzes moeten worden gemaakt met betrekking tot de kunstvakken in de tweede fase van havo en vwo. De commissie heeft zich, na alle standpunten gehoord en gewogen te hebben, laten leiden door de volgende uitgangspunten en overwegingen:

1. Handhaven van een centraal examen voor de kunstvakken.
2. De kunstvakken krijgen vorm in twee onlosmakelijk met elkaar verbonden hoofdcomponenten: een praktische en een theoretische component.
De commissie onderstreept hierbij het belang van de praktische component. Het unieke van de kunstvakken is dat leerlingen leren denken en leren (re)produceren 'in' een artistiek medium¹⁰. Er wordt een beroep gedaan op andere competenties dan in de meeste andere vakken.
Bovendien wordt het leggen van samenhang tussen praktijk en theorie versterkt door te werken met een overkoepelend thema dat geïnspireerd is door en gerelateerd aan de kunst en cultuur van de 20ste en 21ste eeuw.
3. Mogelijke overladenheid van het nieuwe examenprogramma wordt tegengegaan door het ontwikkelen van een kerncurriculum.
Dit kerncurriculum bevat de examenstof per discipline en fungeert als referentiekader voor de vaktheorie van het gekozen kunstvak en voor kunst en cultuur van de 20ste en 21ste eeuw.
4. Er wordt gestreefd naar een evenwicht tussen productie, receptie en reflectie.
5. Er wordt gestreefd naar een inhoudelijke relatie tussen theorie en praktijk die terugkeert in (een deel van) het schoolexamen en het centraal examen. Wanneer leerlingen verschillende soorten kennis in samenhang leren, zullen de toepassingsmogelijkheden van die kennis in verschillende contexten toenemen¹¹.
6. Recht doen aan de eigenheid van de verschillende kunstdisciplines, maar ook stimuleren van discipline-overstijgende samenwerking.
7. Aansluiten op actuele ontwikkelingen in de kunsten. Actuele kunstuitingen belichamen belangrijke ontwikkelingen als culturele diversiteit, medialisering en mondialisering.

¹⁰ Onder anderen Gardner (1990); Elliott (1995); Eisner (2002); Hetland e.a. (2007)

¹¹ Onder anderen Haskell (2001).

8. Handhaven van het vak CKV, waarbij alle leerlingen kennis maken met kunst en cultuur middels activiteiten en een curriculum met een duidelijke stofomschrijving. CKV dient daarbij een steviger kennisbasis te krijgen met een duidelijker omschrijving van en eisen aan het domein kennis van kunst en cultuur. Het vak CKV dient met een cijfer in het schoolexamen te worden afgesloten.

3.4 Onderdelen van het te ontwikkelen kerncurriculum

De commissie gaat uit van één kerncurriculum voor alle kunstvakken. Dit kerncurriculum is te beschouwen als globale kennisbasis voor alle kunstdisciplines en voor alle drie de componenten van het examenprogramma namelijk vakpraktijk, vaktheorie en kunst en cultuur van de 20ste en 21ste eeuw. De gedetailleerde kennisbasis met specificaties van de eindtermen wordt beschreven in syllabi en handreikingen.

- **Productie: artistiek-technisch vaardig zijn**

De leerling demonstreert zijn praktische vaardigheden aan de hand van geproduceerd of te produceren praktisch werk. Hij past diverse *'artistieke vaardigheden en denkwijzen'* toe die eigen zijn aan de gekozen vakdiscipline. Hij kan laten zien dat hij zijn artistieke vaardigheden heeft ontwikkeld en kan reflecteren op het eigen werk en op dat van (professionele) anderen.
- **Productie: planmatig en procesgericht kunnen werken**

De leerling verzorgt een presentatie waarin hij laat zien dat hij in staat is een thema zelfstandig vorm te geven met de middelen van zijn gekozen vakdiscipline. Dit kan individueel en/of in samenwerking met anderen. In het laatste geval kunnen leerlingen kiezen voor een monodisciplinaire aanpak of werken in een multidisciplinaire samenhang. Daarnaast moet de leerling het ontwerp- en maakproces vastleggen met behulp van media naar keuze. De leerling toont aan dat hij procesmatig kan werken en dat hij kan reflecteren op zijn creatieve proces en de resultaten ervan.
- **Receptie en reflectie**

De leerling toont dat hij vaktermen en begrippen kan hanteren uit zijn gekozen kunstdiscipline om uitdrukking te geven aan adequate receptie van en reflectie op een kunstwerk. Hij is in staat om met begrippen uit de vaktaal van zijn gekozen discipline zijn mening te onderbouwen. Hij laat zien dat hij vaardig kan waarnemen, kritisch kan denken, reflecteren naar aanleiding van bronmateriaal, vergelijken en beoordelen en hij laat zien dat hij zijn kennis kan toepassen op uiteenlopende contexten.
- **Kennis en inzicht**
 - Monodisciplinair: de gekozen kunstdiscipline.

De leerling demonstreert dat hij beschikt over kunsthistorische en vaktheoretische kennis van en inzicht in stijlen, vormen en genres die van betekenis zijn voor de historische ontwikkeling van de kunstdiscipline van zijn keuze. Hij kan stijlen, vormen en genres plaatsen in een culturele context.
 - Multidisciplinair: discipline-overstijgend

De leerling laat zien dat hij beschikt over kennis van en inzicht in de kunst en cultuur van de 20ste en 21ste eeuw. Hij kent stijlen, exemplarische werken, vormen en genres die van betekenis zijn voor de verschillende kunstdisciplines in de 20ste en 21ste eeuw en kan deze plaatsen in een maatschappelijk en cultureel ontwikkelingsperspectief.
- **Verbindingen leggen tussen praktijk en theorie**

De leerling toont bij het uitwerken van een constructie-opdracht aan dat hij een verbinding kan leggen tussen het eigen werk en het werk van (professionele) anderen. De opgedane theoretische kennis en vakpraktische ervaringen (waaronder de praktische thema-opdracht uit het schoolexamen) vormen daarbij het referentiekader.

3.5 Verschillen tussen havo- en vwo-leerlingen

Het vernieuwde curriculum voor de kunstvakken zal moeten inspelen op de vraag naar profilering van havo en vwo. De examenprogramma's in de kunstvakken laten momenteel weinig inhoudelijke verschillen zien tussen de eindtermen in havo en vwo. Havo heeft iets minder eindtermen (kleinere eenheden) en het gewenste eindniveau ligt lager.

In het voortgezet onderwijs bestaat een breed gedragen opvatting dat leerlingen in havo- en vwo-klassen reëel verschillen, waarbij doorgaans als meest opvallende verschillen tussen de leerlingen genoemd worden: persoonskenmerken, waaronder cognitieve vaardigheden en zelfwaardering; motivatie en schoolbeleving; studievaardigheden en leerstijlen en de daadwerkelijke prestaties. De belangrijkste cognitieve vaardigheid die door docenten en andere experts wordt genoemd als verschil tussen havo- en vwo-leerlingen is het verschil in 'leervermogen', waarmee bedoeld wordt op het abstraherend vermogen en het tempo. Havoleerlingen lijken ook meer moeite te hebben met het toepassen van opgedane kennis in nieuwe theoretische situaties (transfer).

Bij de constructie van de centrale examens hanteert het College voor Examens (CvE) regels die inspelen op de kennis en veronderstelde cognitieve vaardigheden van leerlingen.

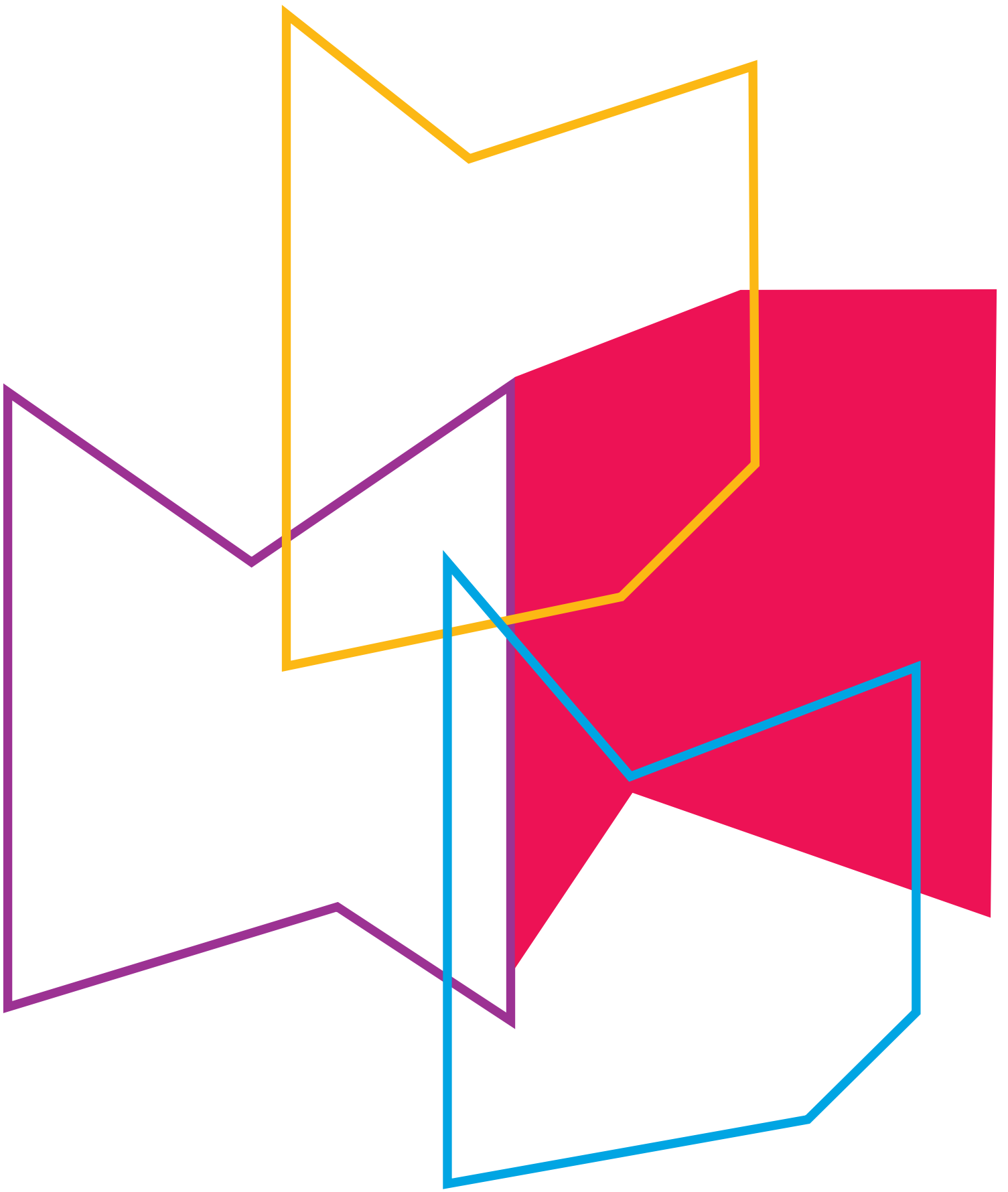
Oprachten voor het havo zijn meer (voor)gestructureerd, meer reproductief van aard (nadruk op beschrijven), bevatten kortere, minder complexe teksten en gaan over concretere contexten, opdrachten voor het havo toetsen meestal bekende technieken.

Oprachten voor het vwo zijn probleemoplossend, meer constructief (nadruk op uitleggen), vragen leerlingen bekend veronderstelde technieken toe te passen in nieuwe situaties.

Onderzoek bevestigt dat kennis en vaardigheden uit de eindtermen vooral op denkvaardigheid worden getoetst, voor zover die vaardigheden geëxpliciteerd zijn in het examenprogramma¹².

Aangezien bij de kunstvakken juist ook andere vaardigheden getoetst dienen te worden, zal te zijner tijd moeten worden uitgezocht hoe de examenvragen voor deze vakken het best tot hun recht komen voor zowel de havo- als de vwo-leerling.

¹² Michels (2006): *Verskil moet er wezen*. (p. 31)

4. Examenvorm van de kunstvakken

4.1 Het examenprogramma

De kunstvakken zullen bestaan uit drie componenten, een praktijkcomponent en een tweeledige theoretische component, die bestaat uit vaktheorie en kunst en cultuur van de 20ste en 21ste eeuw.

Het examenprogramma bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen in een van de kunstvakken (beeldende kunst en vormgeving, dans, muziek, of theater). Het schoolexamencijfer en centraal examencijfer bepalen elk voor 50 procent het eindcijfer. Een vooraf gegeven examenthema zorgt voor samenhang tussen beide examens. Dit thema, een overkoepelend, richtinggevend onderwerp voor alle kunstvakken, is bindend voor de domeinen in het centraal examen. De verbinding met het schoolexamen wordt gelegd doordat ten minste één praktische opdracht in het schoolexamen moet worden gerelateerd aan het thema. De inhoud en omvang van de stof worden beschreven en afgebakend in een te ontwikkelen kerncurriculum, dat als basis dient voor de kunstvakken. Het thema wordt voor een periode van in principe drie jaar vastgesteld.

We onderscheiden de volgende domeinen:

Domein A	Vakpraktijk Productie (inclusief kritische reflectie daarop en theoretische noties) en presentatie van beeldend werk, dans, muziek of theater, waarvan ten minste één praktisch onderdeel gerelateerd is aan het centrale thema.
Domein B	Vaktheorie Receptie en reflectie vanuit de gekozen kunstdiscipline (beeldende kunst en vormgeving, dans, muziek of theater). Begrippen- en analysekader met betrekking tot de cultuurhistorische ontwikkeling van de gekozen kunstdiscipline (beeldende kunst en vormgeving, dans, muziek of theater). De inhoud en omvang van de stof worden afgebakend in een te ontwikkelen kerncurriculum.
Domein C	Kunst en cultuur van de 20ste en 21ste eeuw De onderlinge samenhang en de cultuurhistorische ontwikkeling van de kunstdisciplines in de 20 ^{ste} en 21 ^{ste} eeuw. De inhoud en omvang van de stof worden afgebakend in een te ontwikkelen kerncurriculum.

Ad domein A Vakpraktijk

De vaardigheden die leerlingen bij vakpraktijk leren, kunnen gezien worden als onderzoeksvaardigheden: leren door uit te proberen, te oefenen, en daarop te reflecteren, te analyseren en vervolgens nieuwe stappen daaraan te verbinden. Leerlingen leren, denken en

handelen vanuit het materiaal en de techniek van de desbetreffende kunstdiscipline in samenhang met hun ideeën en mogelijkheden¹³.

Voor toetsing en beoordeling van vakpraktijk zullen voor leerlingen en docenten inzichtelijke en relevante criteria worden opgesteld die de kwaliteit van de kunstvakken moeten bevorderen. De praktijk van de discipline waarin de praktische (technische en artistieke) vaardigheden centraal staan, wordt ondersteund door algemene en vakspecifieke theoretische notities die het leerproces bevorderen.

Het gaat om inzichten in en het kunnen toepassen van:

- creatieve werkwijzen
- probleemoplossend (samen)werken
- specifieke technische en artistieke vaardigheden
- kennis van materialen en middelen
- kiezen van een effectieve aanpak
- vakspecifieke begrippen (met betrekking tot productie en reproductie).

Ad domein B Vaktheorie¹⁴

Vaktheorie is geen doel op zich maar fungeert als een *gereedschapskist* waarmee de leerling (onderzoekend) begrip en inzicht kan verwerven ten aanzien van betekenis, doel en functie van kunstwerken in een cultuurhistorische context, mede in relatie tot de eigentijdse en actuele kunst. De vaktheorie heeft betrekking op de praktische en theoretische componenten en dient te worden omschreven en afgebakend in een kerncurriculum.

De vaktheorie wordt beschreven in het kerncurriculum en bestaat uit de belangrijkste termen en begrippen uit de (eigen) kunstdiscipline, de relaties hiertussen, theorieën, opvattingen en dergelijke die voorwaardelijk zijn voor adequate (re)productie, receptie en reflectie. De vaktheorie omvat kijk- en luistervaardigheid, voorstellingsvermogen, kritische reflectie bij het waarnemen (receptie) en analyseren van vorm en inhoud van een kunstwerk. De theorie heeft ook betrekking op het leren interpreteren en waarderen van kunstwerken (en eigen werk) en op kennis van en inzicht in (onderdelen) van de kunst/cultuurhistorische ontwikkeling binnen een vakdiscipline. Deze theorie is noodzakelijk voor het begrijpen van verbanden tussen de kunstdiscipline en haar cultuurhistorische context en functie. Dat houdt nadrukkelijk ook in het aansluiten op belangrijke actuele ontwikkelingen in de kunsten.

Ad domein C Kunst en cultuur van de 20ste en 21ste eeuw

Kunst en cultuur van de 20ste en 21ste eeuw heeft betrekking op betekenis, doel en functioneren van kunstwerken en producties in een interdisciplinaire context. Inhoud en omvang van de stof worden afgebakend in het kerncurriculum. Gekoppeld aan het thema zal hier een beperkt aantal relevante cultuurhistorische stromingen, kunstenaars, technieken, invalshoeken en probleemstellingen van verschillende kunstdisciplines aan bod komen. Kernwoorden hierbij zijn samenhang en verbinding tussen de verschillende disciplines.

Schoolexamen

Het schoolexamen heeft vooral betrekking op domein A, in samenhang met delen van domein B en C. Het schoolexamen bevat ten minste één praktische opdracht die wordt afgeleid van het examenthema. Indien het bevoegd gezag daarvoor kiest, kunnen ook andere vakonderdelen in het schoolexamen worden opgenomen, deze kunnen per kandidaat verschillen.

¹³ Duidelijk mag zijn dat bij de ene discipline het accent meer ligt op het ontwerpen en bij de andere meer op reproduceren.

¹⁴ Zie bijlage 5

Centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op de domeinen B en C.

Het werken met een thema zorgt voor inhoudelijke samenhang en begrenzing van de omvang van de stof voor het centraal examen. Er wordt tijdig aangegeven welke onderwerpen met betrekking tot dit thema zijn geselecteerd (stofbeperking). Bovendien wordt door middel van bijvoorbeeld gegeven probleemstellingen of invalshoeken aangegeven hoe deze onderwerpen moeten worden benaderd.

De commissie stelt voor dat er in het centraal examen een constructie-opdracht komt die een verbinding legt met de vakpraktijk. Deze opdracht kan direct betrekking hebben op de thema-opdracht in het SE (opdracht gericht op reflectie) of bijvoorbeeld de vorm aannemen van een opdracht waarbij summier een eerste ontwerp voor een product of productie moet worden beschreven in relatie met werk van binnen het thema behandelde stromingen (opdrachtgericht op het bedenken van een concept). In de constructie-opdracht laat de leerling zien dat hij zijn ervaringen met de thema-opdracht uit het SE, in een nieuwe situatie kan toepassen. De constructie-opdracht zal aan van te voren omschreven eisen moeten voldoen.

Het College voor Examens zal ruimte moeten krijgen om in een pilot een dergelijke opdrachtvorm (constructie-opdracht) te beproeven. De opdrachten op havo- en vwo-niveau moeten aansluiten bij de leerstof die middels het thema is behandeld¹⁵.

Het College voor Examens bepaalt, zoals wettelijk is voorgeschreven, het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen en maakt, indien nodig, in een syllabus een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Voor het ontwikkelen van het examen pleit de commissie voor het instellen van één constructiegroep, waarin alle disciplines vertegenwoordigd zijn. De inbreng van de verschillende specialisten borgt de samenhang in de vragen van het examen en de kwaliteit van de vakspecifieke invalshoeken.

4.2 De plaats van het thema in het examen voor de kunstvakken

In dit advies is het thema richtinggevend voor het examenprogramma. Het zorgt voor verbinding tussen de verschillende disciplines maar biedt docenten en examenmakers ook variatie en afwisseling. Het hanteren van een thema maakt het mogelijk steeds opnieuw specifieke keuzes te maken binnen het (nader vast te stellen) kerncurriculum.

Om deze functie te kunnen vervullen dient het thema aan een aantal voorwaarden te voldoen. De commissie stelt zich voor dat bij het kiezen van het thema de volgende uitgangspunten worden gehanteerd.

Het thema dient:

- exemplarisch te zijn voor relevante probleemstellingen binnen de kunst, zowel vanuit cultuurhistorisch als vakspecifiek perspectief;
- haalbaar te zijn binnen de beschikbare studielast;
- duurzaam en toetsbaar te zijn;
- voldoende raakvlakken te hebben met de verschillende kunstdisciplines;
- herkenbaar te zijn voor de leerlingen;

¹⁵ De uitwerking kan resulteren in bijvoorbeeld een opzet van een catalogus voor een tentoonstelling of een programmatoelichting bij een uitvoering of een beargumenteerde programmering van een festival.

- voldoende ruimte te bieden voor de invulling van de exameneisen over een periode van in principe drie jaar;
- actualiteit en historische ontwikkeling in kunst en cultuur te verbinden.

Het thema en het schoolexamen

Om een verbinding tot stand te brengen tussen theorie en praktijk heeft de commissie ervoor gekozen het thema zowel in het schoolexamen als in het centraal examen een rol te laten spelen. Voor het schoolexamen betekent dit dat de kandidaat ten minste één praktische opdracht krijgt waarvoor het thema bepalend is.

Voor het centraal examen wordt het thema altijd nader uitgewerkt en toegelicht. Voor het schoolexamen gebeurt dit niet. De docent kan het thema derhalve naar eigen inzicht vertalen naar een praktische opdracht. Hij kan zich daarbij samen met de leerling eventueel laten leiden door de uitwerking voor het centraal examen. Ook kan hij de opdracht formuleren vanuit de eigen vakdiscipline dan wel er voor kiezen deze een interdisciplinaire invulling te geven. Belangrijk is vooral dat de kandidaat zich bij het uitwerken van de opdracht op eigen wijze verdiept in de problematiek van het thema.

Het thema en het centraal examen

Een thema dat in het centraal examen wordt gebruikt wordt nader geëxpliciteerd en gespecificeerd. Er wordt aangegeven welke onderwerpen zijn geselecteerd en hoe deze zich verhouden tot het thema (stofbeperking). Daarnaast is van belang hoe, in de vorm van probleemstellingen, deze onderwerpen moeten worden benaderd (bijvoorbeeld vanuit welke invalshoeken). Deze probleemstellingen zijn bedoeld om de onderwerpen van het thema te structureren. Ze kunnen, afhankelijk van het thema, betrekking hebben op het vaktheoretische of cultuurhistorische deel, of op beide delen van het centraal examen. Probleemstellingen met betrekking tot het vaktheoretische deel van het centraal examen kunnen op disciplineniveau worden geformuleerd. Wat leerlingen hiervan bij het examen moeten kennen en kunnen wordt verwoord in de specificaties bij de eindtermen (exameneisen).

Zoals aangegeven in de voorgaande paragraaf bestaat het centraal examen uit twee onderdelen met een overkoepelend thema.

De twee onderdelen zijn te onderscheiden in een deel dat betrekking heeft op de vaktheorie en dat per discipline wordt ingevuld en een cultuurhistorisch deel dat betrekking heeft op de kunst van de vier disciplines in de 20ste en 21ste eeuw. Dit laatste deel is voor alle disciplines gelijk. Voor het deel vaktheorie kunnen per discipline verschillende onderwerpen worden geselecteerd die gekoppeld worden aan het thema. Uiteraard dient bij de selectie steeds rekening gehouden te worden met de eigenheid van de desbetreffende vakdiscipline.

Voor het gemeenschappelijke interdisciplinaire deel moeten onderwerpen worden gekozen die relevant zijn voor alle vier de disciplines.

5. De kunstvakken en CKV

5.1 Huidige situatie

CKV is verplicht voor alle leerlingen in de tweede fase havo/vwo behalve voor gymnasiasten, die het vakonderdeel Klassieke Culturele Vorming (KCV) volgen. Leerlingen komen door het vak CKV structureel in aanraking met de professionele wereld van kunst en cultuur. Er ontstaat een uitwisseling tussen school, leerling en culturele instellingen. Door het actief deelnemen aan culturele activiteiten ervaren en reflecteren de leerlingen op zowel de zogenaamd hoge als lage cultuur. In principe kiezen leerlingen zelf welke culturele activiteiten ze ondernemen. Soms zorgt de school voor sturing door gezamenlijk naar bepaalde voorstellingen of musea te gaan.

Het examenprogramma CKV bestaat uit vier domeinen:

- A. Culturele activiteiten,
- B. Kennis van kunst en cultuur,
- C. Praktische activiteiten
- D. Reflectie.

CKV kent alleen een schoolexamen, dat afgenomen kan worden gedurende de hele periode van de tweede fase. Deze spreiding is onder meer mogelijk, omdat leerlingen een individueel kunstdossier of portfolio met reflectieopdrachten moeten bijhouden. De leerling moet het vak CKV met een voldoende afsluiten.

Het vak CKV heeft de cultuurdeelname van de leerlingen bevorderd¹⁶. Scholen en buitenschoolse educatieve instellingen hebben duurzame contacten opgebouwd en geïnvesteerd in de ontwikkeling van lesprogramma's en activiteiten. De cultuurkaart heeft hierbij een faciliterende rol gehad. Er is echter ook kritiek op de te vrijblijvende invulling van de kenniscomponent van het vak¹⁷ en de soms ontoereikende toerusting van leerkrachten voor het begeleiden van leerlingen in de verschillende kunstdisciplines en kunstvormen¹⁸. Ook maakt CKV geen deel uit van het zogenaamde combinatiecijfer dat meetelt in het schoolexamen. Dit verlaagt de status van het vak¹⁹.

¹⁶ Deze studie toonde korte termijneffecten, maar (nog) geen lange termijneffecten van CKV op cultuurdeelname aan. Damen (2010)

¹⁷ zie bijvoorbeeld Raad voor Cultuur (2011)

¹⁸ Ganzeboom (2002)

¹⁹ Dieleman (2010)

5.2 Toekomst CKV

De Verkenningcommissie doet, met het oog op bovenstaande en op de relatie met de nieuwe kunstvakken, de volgende aanbevelingen:

- Laat de indeling in de vier domeinen bestaan. Domein A Culturele activiteiten, al dan niet zelfstandig uitgevoerd, blijft de basis vormen van het vak. Het ervaringsgerichte karakter van CKV staat voorop.
- Maak een duidelijke, maar beperkte stofomschrijving voor domein B zoals ook bij KCV het geval is. Omschrijf de eisen aan kennis en vaardigheden en besteed daarbij nadrukkelijk aandacht aan interdisciplinariteit. De kennis en vaardigheden moeten gericht zijn op deelname aan culturele activiteiten en de reflectie daarop (domeinen A en D).
- De commissie adviseert het vak CKV af te sluiten met een cijfer. Dit zorgt voor een hogere status van het schoolvak en geeft een impuls aan kwaliteitsverbetering doordat leerlingen een extra stimulans krijgen om zich voor het vak in te zetten.
- Zorg voor voldoende gekwalificeerde docenten voor CKV. Stel bijscholing voor dit vak verplicht.
- De commissie stelt voor om, in navolging van het nieuwe examenprogramma van de kunstvakken, klein onderhoud te plegen aan het examenprogramma CKV.

6. De kunstvakken in de onderbouw en het vmbo

6.1 Onderbouw, aanbod en aansluiting

Er zijn scholen met een ruim aanbod aan verschillende kunstdisciplines in de onderbouw. Dat betreft de min of meer bekende vier disciplines, maar bijvoorbeeld ook film, design, audiovisuele vorming of mode. Deze scholen slagen er vaak in om verbindingen te leggen tussen de kunstvakken en de andere vakken door te werken aan de hand van thema's of projecten. We kennen dat als vakoverstijgend werken, of werken in meerdere leergebieden.

Cultuurprofiel scholen excelleren in het aanbieden van een breed scala aan activiteiten op het terrein van kunst- en cultuureducatie. Dit aanbod draagt bij aan een rijk cultureel klimaat met een doorlopende leerlijn naar de bovenbouw en verbindingen met de culturele buitenwereld. Dergelijke scholen passen in de opvatting van de minister zoals verwoord in het actieplan 'Beter Presteren'. Deze scholen kiezen ervoor de lat op het gebied van cultuuronderwijs hoog te leggen. Alle leerlingen krijgen, ongeacht hun talent, de kans deel te nemen aan een leeromgeving die het ontwikkelen van vaardigheden, als creatief denken, probleemoplossend denken en procesmatig werken, bevordert.

De commissie is van oordeel dat het aanbod aan kunstvakken in de onderbouw gericht moet zijn op een brede oriëntatie en moet voldoen aan de eisen van de kerndoelen zoals geformuleerd voor de onderbouw. Leerlingen moeten gedurende ten minste twee jaar op een zodanige wijze kennis maken met twee of meer kunstvakken dat er een goede aansluiting is met de kunstvakken die de school in de bovenbouw als examenvak aanbiedt. Leerlingen maken kennis met de verschillende kunstvakken en ervaren wat het praktijkdeel hen doet. Ook wordt in de onderbouw de basis gelegd worden voor begripsvorming en analyse van de desbetreffende discipline. De ervaringen in de onderbouw kunnen bijdragen aan een verantwoorde keuze van leerlingen voor een profiel of keuzevakken.

6.2 Vmbo, aanbod en aansluiting

Ook voor leerlingen in de onderbouw vmbo is het aanbod van kunstvakken in het curriculum verankerd en dat moet ook zo blijven vindt de commissie. Voor alle leerlingen, dus ook voor deze leerlingen, gelden dezelfde uitgangspunten zoals door de commissie geformuleerd. Leerlingen moeten worden opgeleid tot culturele wereldburgers en uitgedaagd worden om gebruik te maken van hun talenten op dit gebied waardoor ze bijvoorbeeld kunnen doorstromen naar mbo-opleidingen zoals de opleiding Artiest (dans, drama, muziek, musical), Mediavormgeving of een opleiding Theatertechniek.

Alle vier kunstvakken op het vmbo kennen een schoolexamen, waarin vooral het praktijkgedeelte wordt geëxamineerd. Het betreft beeldend, muziek, drama en dans. Het centraal examen bij drie van de vier kunstvakken (namelijk bij muziek, drama en dans) gaat niet alleen over het vakspecifieke gedeelte, er moeten ook verbanden en verbindingen worden gelegd met de andere kunstvakken. De commissie adviseert om bij het vernieuwen van het eindexamenprogramma beeldend vmbo gl/tl hierbij aan te sluiten. Op grond van de wenselijke situatie zullen de leerlingen die vmbo gl/tl examen hebben gedaan in een kunstvak zonder enig probleem een van de (nieuwe) kunstvakken kunnen kiezen als zij doorstromen naar de havo.

7. De kunstvakken en de docentenopleidingen

7.1 Veranderende eisen

De adviezen van deze commissie betekenen op termijn het einde van de situatie met zowel kunstvakken oude als nieuwe stijl in de tweede fase van het voortgezet onderwijs. De docentenopleidingen beeldende kunst en vormgeving en muziek hoeven hun studenten dan niet meer op twee soorten examenvakken voor te bereiden. Dit probleem geldt niet voor dans en drama, deze vakken kennen alleen maar een examen nieuwe stijl.

De vernieuwing van de kunstvakken met betrekking tot de inhoud en vorm van het examenprogramma leidt tot enkele veranderingen in de eisen die gesteld worden aan de docent. Ten aanzien van het praktijkgedeelte moet de docent in de tweede fase van havo/vwo creatieve (maak)processen in één van de kunstdisciplines in gang kunnen zetten. Hij is in staat om praktische opdrachten te ontwikkelen en te begeleiden binnen de eigen kunstdiscipline. Ook beschikt hij over een (actueel) kunstzinnig en cultureel repertoire. en over de attitude om de ontwikkelingen in de eigen kunstdiscipline bij te blijven houden.

Nieuw in het schoolexamen is dat leerlingen binnen het centraal gestelde examenthema een praktische opdracht uitvoeren. Het schoolexamen biedt ook de mogelijkheid tot interdisciplinair samenwerken (al of niet binnen het thema). De docent beschikt daartoe over kennis, inzicht en vaardigheden om op productief niveau de kunstdisciplines te kunnen integreren in multi- en interdisciplinaire samenwerkingsprojecten.

Met betrekking tot de vaktheorie beschikt de docent over kennis van het begrippenapparaat van de kunstdiscipline in relatie tot de praktijk en van de historische ontwikkeling van de kunstdiscipline. Hij kan analytisch kijken en luisteren naar kunstuitingen, zoals die voorkomen bij de verschillende disciplines (beschouwingsapparaat).

Daarnaast heeft de docent kennis van en inzicht in de cultureel-historische context van alle kunstdisciplines in de 20ste en 21ste eeuw om les te kunnen geven rond een interdisciplinair thema in de kunsten.

Als één van de opgaven van het centraal examen een opdracht zal zijn waarin een verbinding wordt gelegd tussen het eigen werk van de leerlingen en het werk van (professionele) anderen, dan zal de docent in staat zijn de leerlingen te helpen bij de voorbereiding van een dergelijke opdracht.

Gezien deze wezenlijke veranderingen in het kerncurriculum zou nagegaan moeten worden of er behoefte is aan nascholing en zal bekeken moeten worden of in docentenopleidingen aan al deze aspecten nu al voldoende aandacht wordt besteed.

7.2 Kwalificatieniveau van docenten

De commissie pleit voor een structureel aanbod van na- en bijscholing. Enerzijds voor de goede implementatie van de voorgestelde nieuwe kunstvakken in de tweede fase. Anderzijds om een blijvende professionalisering van docenten in de kunstvakken te bewerkstelligen²⁰.

De vierjarige bacheloropleidingen voor docenten in de kunstvakken zijn ongegradeerd, ze leiden op tot volledige bevoegdheid voor alle niveaus in het onderwijs en het buitenschoolse werkveld. Daarnaast zijn er op masterniveau interdisciplinaire opleidingen kunsteducatie in deeltijd, maar deze leiden niet op tot een (hogere) onderwijsbevoegdheid.

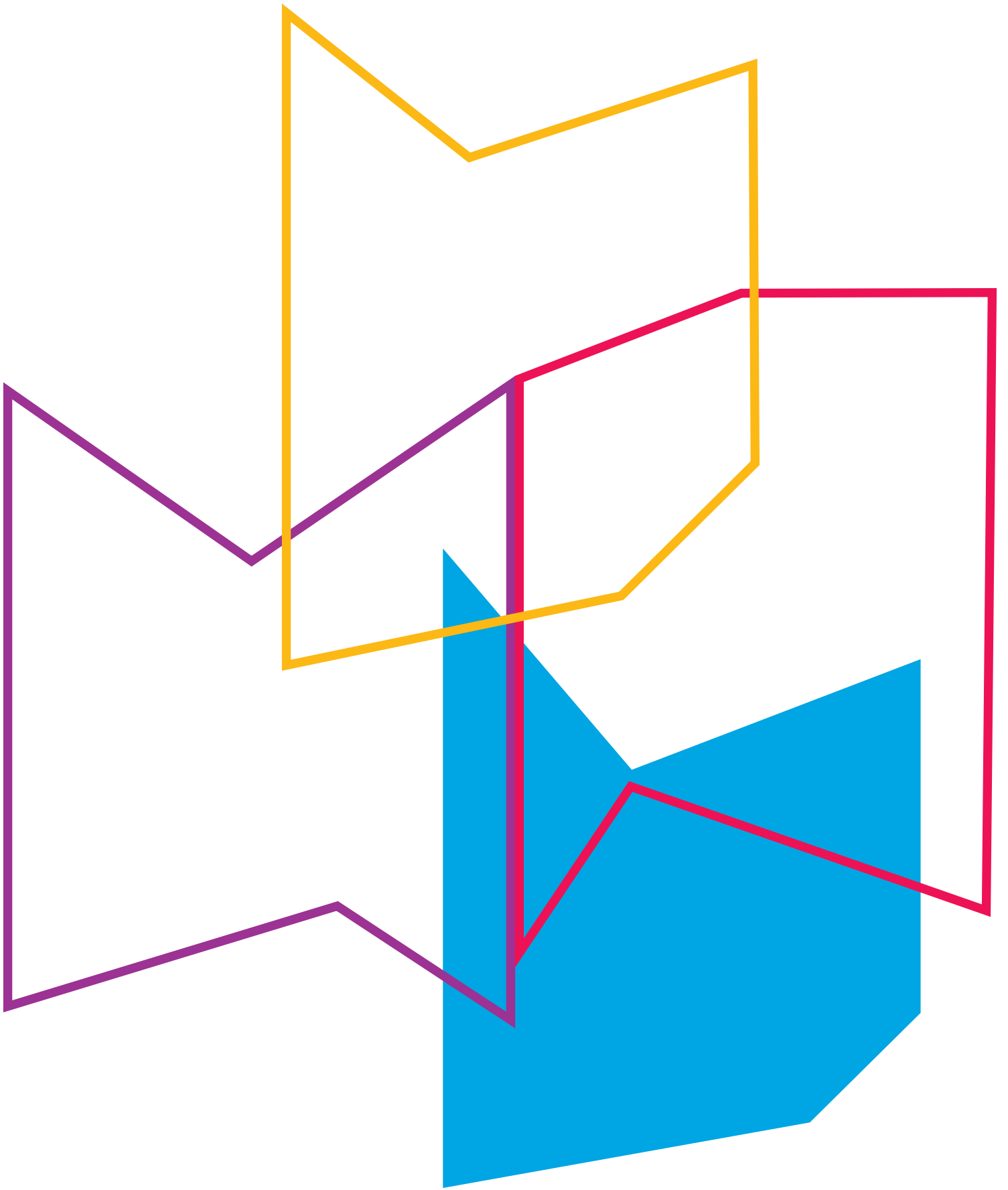
Deze situatie in het kunstonderwijs is historisch gegroeid en wijkt af van de tweede- en eerstegraadsstructuur in de meeste andere schoolvakken.

Over de wenselijkheid hiervan verschillen de betrokkenen in de kunstvakdocentenopleidingen van mening. Wel is vastgesteld dat het domein van de bacheloropleiding van docenten in de kunstvakken te breed is²¹.

Ook ligt er het advies van de Onderwijsraad *Naar hogere leerprestaties in het voortgezet onderwijs* (2011) om docenten in het voortgezet onderwijs beter te kwalificeren. De minister van OCW (2011) heeft hierop instemmend gereageerd in haar Actieplan Leraar 2020. De commissie kan zich voorstellen dat er onderzoek wordt gedaan naar de bachelor-master structuur en de gradering bij de docentenopleidingen in de kunstvakken.

²⁰ Actieplan Beter presteren(2011), Actieplan leraar 2020 (2011)

²¹ Hover & Baarda (2005)

8. Aanbevelingen

Afgelopen jaar heeft de Verkenningcommissie Kunstvakken veel praktijkdeskundigen gehoord en vakspecialisten geraadpleegd. Op basis hiervan is de Verkenningcommissie Kunstvakken gekomen tot de volgende aanbevelingen aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

1. De commissie adviseert de huidige tweedeling binnen de kunstvakken op te heffen en te komen met een nieuw kunstvak dat recht doet aan de vier disciplines. De commissie is van mening dat een eenduidige structuur en opzet ten goede komt aan dit examenvak.
2. De commissie stelt voor om in de toekomst te spreken van kunstvakken beeldende kunst en vormgeving, dans, muziek en theater.
3. De commissie adviseert deze kunstvakken te laten bestaan uit de componenten vakpraktijk, vaktheorie en kunst en cultuur van de 20ste en 21ste eeuw.
 - a. Vakpraktijk:
Productie (inclusief kritische reflectie daarop) en presentatie van beeldend werk, dans, muziek of theater, waaronder tenminste één praktisch onderdeel dat gerelateerd is aan het centrale examenthema.
 - b. Vaktheorie:
Receptie en reflectie vanuit de gekozen kunstdiscipline (beeldende kunst en vormgeving, dans, muziek of theater). Begrippen- en analysekader met betrekking tot beschouwing en cultuurhistorische ontwikkeling van de gekozen kunstdiscipline (beeldende kunst en vormgeving, dans, muziek, of theater). De inhoud en omvang van de stof worden afgebakend in het kerncurriculum.
 - c. Kunst en cultuur van de 20ste en 21ste eeuw:
De onderlinge samenhang en de cultuurhistorische ontwikkeling van de kunstdisciplines in de 20ste en 21ste eeuw. De inhoud en omvang van de stof worden afgebakend in het kerncurriculum.
4. De commissie dringt erop aan het centraal examen voor de kunstvakken te behouden. Kunstvakken kennen een centraal examen en een schoolexamen.
 - a. Voor het ontwikkelen van het centraal examen pleit de commissie voor het instellen van één constructiegroep waarin deskundigen uit alle disciplines vertegenwoordigd zijn. Door de inbreng van deze verschillende specialisten zijn zowel samenhang in de vragen van het examen als vakspecifieke invalshoeken gegarandeerd.
 - b. De commissie beveelt aan het homogeniseren van de begrippenkaders in de vaktheorie tot één van de taken van de constructiegroep te maken, opdat discipline-overstijgende samenwerking vergemakkelijkt en gestimuleerd wordt.
 - c. De commissie adviseert om de afname van de centrale examens kunstvakken voor alle leerlingen op een zelfde moment te laten plaatsvinden. De leerlingen die meer dan één kunstvak als examenvak kiezen zouden verlenging van het examen moeten krijgen.

5. De commissie adviseert om samenhang tussen het schoolexamen en het centraal examen te borgen door te werken met een overkoepelend examenthema en een overkoepelende constructie-opdracht.
 - a. Het thema is richtinggevend, werkt stofbeperkend en is bepalend voor de inrichting van het centraal examen. Dit geldt voor zowel de vaktheorie als de kunst en cultuur van de 20ste en 21ste eeuw.
 - b. Het thema is tevens bindend voor tenminste één praktische opdracht in het schoolexamen.
 - c. Het centraal examen zal één vraagstelling bevatten die theorie met kennis en ervaring uit het praktijkdeel verbindt. Deze constructie-opdracht zal gebaseerd zijn op van tevoren bekend te maken exameneisen.

6. De commissie pleit voor het opstellen van een kerncurriculum. Het kerncurriculum fungeert als referentiekader voor de vaktheorie van het gekozen kunstvak en voor de vakoverstijgende theorie en kunst en cultuur van de 20ste en 21ste eeuw.

7. De commissie adviseert om te onderzoeken op welke wijze het nieuwe examenprogramma kunstvakken inhoudelijk het best kan aansluiten bij de leerkenmerken van havo- en vwo-leerlingen.

8. Op grond van bovenstaande aanbevelingen bepleit de commissie met nadruk om een vernieuwingscommissie kunstvakken tweede fase in het leven te roepen met als taak het ontwikkelen van:
 - a. een nieuw examenprogramma met eindtermen voor de kunstvakken;
 - b. een kerncurriculum voor de vaktheorie van de verschillende vakdisciplines en voor kunst en cultuur van 20ste en 21ste eeuw;
 - c. een programma van eisen en criteria met betrekking tot het thema;
 - d. examenpilots met betrekking tot de haalbaarheid, onderwijsbaarheid en toetsbaarheid van het examenprogramma, waarbij onder andere voorbeeldexamenopgaven voor de kunstvakken worden ontwikkeld die recht doen aan de aard van de kunstvakken en gedifferentieerd worden naar het profiel van zowel havo- als vwo-leerlingen;
 - e. onderzoek naar de uitvoerbaarheid/haalbaarheid van de constructie-opdracht.

Daarnaast is de commissie verzocht om ook advies te geven over CKV, vmbo en onderbouw en docentenopleidingen.

9. De commissie bepleit ten aanzien van het vak CKV:
 - a. ontwikkeling van een kerncurriculum met een duidelijke stofomschrijving. CKV dient daarbij een steviger kennisbasis (kwaliteitsverbetering) te krijgen met een duidelijker omschrijving van en eisen aan domein B: kennis van kunst en cultuur;
 - b. afsluiting van het vak CKV met een cijfer in het schoolexamen;
 - c. uitvoering van klein onderhoud aan het examenprogramma CKV in navolging van het nieuwe examenprogramma van de kunstvakken. Het kerncurriculum voor CKV dient te worden afgestemd op de kerncurricula beeldende kunst en vormgeving, dans, muziek en theater.

10. Met het oog op doorstroming van vmbo naar havo adviseert de commissie om binnen het vmbo het examenprogramma beeldend vmbo gl/tl te herzien en daar waar het gaat om het kunstvak in samenhang met andere kunsten, aan te laten sluiten bij de kerncurricula vmbo gl/tl dans, drama en muziek.

11. De commissie benadrukt het belang van het realiseren van doorlopende leerlijnen door het aanbod in de onderbouw aan te laten sluiten bij de kunstvakken die de school als examenvak aanbiedt.
Overwogen kan worden om de vernieuwingscommissie voorstellen te laten doen om de geldende kerndoelen in de onderbouw aan te scherpen richting het nieuwe examenprogramma.
12. De commissie adviseert ten aanzien van het kunstvakonderwijs:
 - a. na te gaan of het curriculum van de verschillende docentenopleidingen aangepast moet worden, opdat de docenten van de toekomst goed voorbereid zijn op de 'nieuwe' situatie;
 - b. een structureel aanbod van na- en bijscholing op te zetten. De commissie is van mening dat het de kunstvakken ten goede komt als docenten blijvend werken aan verdere professionalisering.

Referenties

Damen, M.L. (2010). *Cultuurdeelname en CKV: studies naar effecten van kunsteducatie op de cultuurdeelname van leerlingen tijdens en na het voortgezet onderwijs*. ICS dissertation. Utrecht: Universiteit, Faculteit Sociale Wetenschappen.

Dieleman, C. (2010). *Het Nieuwe theaterleren. Een veldonderzoek naar de rol van theater binnen Culturele en Kunstzinnige Vorming op havo en vwo*. Dissertatie. Amsterdam: Vossiuspers UVA.

Eisner, E. (2002). *The arts and the creation of mind*. New Haven: Yale University Press.

Elliott, D. (1995). *Music matters: A new philosophy of music education*. Oxford: Oxford University Press.

Ganzeboom, H., Haanstra, F., Damen, M.L., & Nagel, I. (2002). *CKV1-Volgproject. Cultuur en Educatie 3*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

Gardner, H. (1990). *Art education and human development*. Los Angeles: The Getty Center for Education in the Arts.

Haskell, R.E. (2001). *Transfer of learning: Cognition, instruction, and reasoning*. San Diego: Academic Press.

Hetland, L., Winner, E., Veenema, S., & Sheridan, K. (2007). *Studio Thinking*. New York: Teachers College Press.

Heusden, B. van (2010). *Cultuur in de spiegel: naar een [doorlopende leerlijn cultuuronderwijs](#)*. Enschede: SLO

Hover, C., & Baarda, R. (2005). *Ars longa, schola brevis? Rapportage overladenheid kunstvak docentenopleidingen*. Den Haag.

Lindeman e.a. (2006). Vermaas & Van der Linden (2007). *Havisten competent*. Bureau ICE (2006). Verkregen op 20 juli 2011 van <http://www.havistencententent.nl/>

Michels, B. (2006). *Verskil moet er wezen*. Enschede: SLO.

Ministerie van OCW (2011). *Actieplan Leraar 2020*. Kamerstuk 23-05-2011. Verkregen op 20 juli 2011 van <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2011/>

Ministerie van OCW (2011). *Actieplan vo Beter presteren 2011*.

Onderwijsraad (2011). *Naar hogere leerprestaties in het voortgezet onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.

Oomen en anderen (2008). *Monitor cultuureducatie - meting 2008*. Utrecht: Oberon, onderzoek en advies. Verkregen op 20 juli 2011 van <http://www.oberon.eu/Beheer/DynamicMedia/publicaties>

Raad voor Cultuur (2011). *Sectoranalyse Amateurkunst en Cultuureducatie*. Verkregen op 20 juli 2011 van <http://www.cultuur.nl/Upload/Docs/>

Voogt, J. & Pareja Roblin N. (2010). Discussienota 21st Century Skills. Universiteit Twente. Verkregen op 20 juli 2011 van <http://www.cultuurnetwerk.nl/skills21/literatuur.html>

Bijlage 1 Samenstelling

Verkenningcommissie Kunstvakken

Voorzitter	Drs. A.P.M. Wevers	Oud-voorzitter College van Bestuur Pontes Scholengroep, Goes
Secretaris	Drs. P.G. Marsman	Leerplanontwikkelaar Kunst en Cultuur SLO
Secretaris	Drs. A.M.M. Taminiau	Leerplanontwikkelaar Kunst en Cultuur SLO
Lid	Mevrouw L. Broekhuizen	Docent vakdidactiek docentenopleiding Beeldende kunst en Vormgeving ArtEZ hogeschool voor de Kunsten, Arnhem
Lid	De heer J.G.H. van Gemert	Docent drama MHBO Theater ROC Koning Willem I College, Den Bosch
Lid	Mr. A.H.J. Gerrits	Projectleider Cultuurprofielscholen Senior Consultant Cultuurnetwerk Nederland
Lid	Prof. dr. F. Haanstra	Lector Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten en Bijzonder hoogleraar Universiteit Utrecht
Lid	De heer J. Hausmans	Lid centrale directie van LVO, Weert
Lid	De heer J.J. Herfs	Docent muziek Jac.P. Thijssse College, Castricum Docent/onderzoeker in de masteropleiding van de Faculteit Muziek, ArtEZ hogeschool voor de Kunsten
Lid	Mevrouw T. Kraus	Docent muziek Dalton College, Voorburg
Lid	Mevrouw M. Kurzenacker	Docent dans Thorbecke Voortgezet Onderwijs, Rotterdam
Lid	Drs. M. van Noort	Docent beeldende vormgeving/kunst algemeen Dalton, Den Haag
Lid	De heer R. van der Sloot	Docent Tekenen/ Beeldende Vorming Koningin Wilhelmina College, Culemborg.
	Drs. M.J.E. Beuk	Waarnemer vanuit het ministerie van OCW

Bijlage 2 Korte historie kunstvakken

Korte historie kunstvakken in het voortgezet onderwijs

Voor 1968 was tekenen het enige verplichte kunstvak op het rooster van middelbare scholen. Op een deel van de scholen werden daarnaast ook andere kunstvakken, zoals muziek, gegeven en werden concerten en toneelstukken bezocht. Alleen op de middelbare meisjesschool was het aandeel van de kunstvakken substantieel en werd er ook kunstgeschiedenis gedoceerd. Toen in 1968 de Wet op het voortgezet onderwijs in werking trad kregen tekenen, muziek en handvaardigheid een plaats als verplicht vak in alle vormen van voortgezet onderwijs. In de loop van de jaren zeventig werden er centrale examens ingevoerd in de vakken tekenen, handvaardigheid (handenarbeid en textiele werkvormen) en muziek. Eerst in mavo en havo, later ook in het vwo en het beroepsonderwijs.

In 1993 werd de basisvorming ingevoerd: een pakket van vijftien verplichte vakken voor alle 12- tot 15-jarigen. Een school diende twee kunstvakken aan te bieden en kon daarbij kiezen uit muziek, drama, dans en een van de beeldende vakken (tekenen, handenarbeid, textiele werkvormen, audiovisuele vormgeving). Scholen konden in plaats van afzonderlijke beeldende vakken ook een geïntegreerd vak 'beeldende vorming' aanbieden.

De basisvorming is in 2006 afgeschaft en vervangen door de Onderbouw-VO. Scholen hebben grote vrijheid de eerste jaren van het voortgezet onderwijs op hun eigen manier in te richten. Voor het leergebied 'kunst en cultuur' zijn vijf zeer globale kerndoelen geformuleerd. Uit de landelijke monitor cultuureducatie in het voortgezet onderwijs (Oomen en anderen, 2008) blijkt dat in de onderbouw 82% van de scholen tekenen aanbiedt, 75% handvaardigheid, 24% textiele werkvormen en 15% audiovisuele vorming. 65% van de scholen heeft een geïntegreerd vakgebied beeldende vorming. Verder biedt 79% van de scholen muziek aan in de onderbouw, 23% dans en 49% drama. Niet bekend is of de kunstdisciplines in de vorm van een regulier vak worden aangeboden of dat er sprake is van slechts enkele projecten. Vooral bij dans en drama komt die laatste vorm veel voor.

In 1998/1999 werd in havo en vwo de tweede fase ingevoerd met in het gemeenschappelijke deel het nieuwe, voor alle leerlingen verplichte vak CKV1 (behalve voor gymnasiasten die KCV kregen). Het vak beoogt leerlingen ervaring te laten opdoen met verschillende vormen van kunst en cultuur. In 2003 kreeg het vmbo eveneens een verplicht vak CKV, dat in omvang kleiner is dan op havo en vwo, namelijk 40 studielasturen (slu) tegenover 120 slu op havo en 160 slu op het vwo. De vouchers die scholen en leerlingen kregen om de bezoeken aan culturele instellingen te helpen bekostigen, zijn later omgezet in een cultuurkaart voor alle leerjaren en het vak CKV1 heet nu CKV.

Met de komst van een profielstructuur in de tweede fase is ook het vak CKV2,3 in het profiel Cultuur en Maatschappij ingevoerd. CKV2 is een algemeen cultuurhistorisch vak en CKV3 omvat een kunstdiscipline: beeldende vorming, dans, drama of muziek. Er is sprake geweest van de mogelijkheid om van CKV2,3 een verplicht profielvak te maken, maar dit is uiteindelijk niet gebeurd.

In 2007 werd de vernieuwde tweede fase ingevoerd. Het kunstvak in het profiel Cultuur en Maatschappij werd een profielkeuzevak en de naam CKV2 werd veranderd in Kunst (Algemeen). CKV 3 heet nu Kunst (beeldende vorming), Kunst (muziek) et cetera. Scholen kunnen in plaats van deze 'vernieuwde' invulling van de kunstvakken ook nog het kunstvak in de 'oude stijl' als examenvak aanbieden, dat wil zeggen de oude examenvakken tekenen, handvaardigheid, textiele werkvormen of muziek.

De grote meerderheid van de havo/vwo scholen biedt voor de leerlingen, die het profiel Cultuur en Maatschappij kiezen, een kunstvak als eindexamenvak aan. Iets minder dan de helft doet dat in de vorm van een kunstvak oude stijl en iets meer dan de helft in de vorm van een kunstvak nieuwe stijl. In 2010 deed 28% van alle havoleerlingen examen in een kunstvak en van de vwo-leerlingen 25%.

Bijlage 3 Geraadpleegde organisaties en instellingen

De Verkenningcommissie heeft onderstaande personen en organisatie geraadpleegd.

30 september 2010	Utrecht	Landelijke bijeenkomst voor leden van de Vereniging van Cultuurprofiel scholen.
1 november 2010	Groningen	Docenten, coördinatoren en schoolleiders onder leiding van Antoine Gerrits.
2 november 2010	Alphen a/d Rijn	
5 november 2010	Eindhoven	
10 november 2010	Utrecht	Docenten drama onder leiding van Jan van Gemert.
11 november 2010	Den Haag	VSNU Hans de Jonge, Laura de Landgraaf .
8 december 2010	Weert	Schoolleiders onder leiding van John Hausmans.
24 januari 2011	Utrecht	Docenten beeldend onder leiding van Leontine Broekhuizen, Maarten van Noort, Rob van der Sloot.
27 januari 2011	Utrecht	VO-raad Sjoerd Slagter. HBO-raad Audrey Zimmerman, Vincent Assink, Rien van der Vleuten.
3 februari 2011	Utrecht	Docentenopleiders onder leiding van Leontine Broekhuizen, Jan van Gemert, Folkert Haanstra, Jos Herfs.
7 februari 2011	Utrecht	Docenten muziek onder leiding van Jos Herfs en Tessa Kraus.
15 maart 2011	Utrecht	Docenten dans onder leiding van Michelle Kurzenacker.
30 juni 2011	Utrecht	College voor Examens Freya Martin, Wim Vluggen, Melvin Crone.
5 juli 2011	Arnhem	Cito Marieke Wensing, Herjan Denissen, Hugo Gitsels.

Gast sprekers:

Onderstaande personen hebben als gast spreker tijdens een van de commissievergaderingen toelichting gegeven over hun vakgebied:

Sjef Drummen	Conrector van facilitaire onderwijs- en activiteitencentrum Niekée Roermond.
Barend van Heusden	Hoogleraar Cultuur en Cognitie, Rijksuniversiteit Groningen.
Marie-Thérèse van de Kamp	Vakdidacticus Universiteit van Amsterdam en docent kunst (beeldende vormgeving) Theresialyceum Tilburg.
Freya Martin	Clustermanager talen en kunstvakken havo/vwo, College voor Examens.
Jan Mulder	Docent Onderwijscentrum Vrije Universiteit Amsterdam.
Marieke Wensing	Toetsdeskundige Citogroep.

Bijlage 4 Genodigden expertmeeting

Genodigden expertmeeting 1 oktober 2011

Instelling

Cito
Cito
CKV
Coördinator Interfaculteit Groningen, voorzitter overleg
opleidingen docenten theater
CvE
CvE
Directeur CJP
Docent Beeldend
Docent Beeldend
Docent Beeldend KUA
Docent Beeldend tehatex
Docent Beeldende Vorming en KuA
Docent Dans
Docent Dans
Docent Dans en KUA
Docent KUA en Kunst drama, voorzitter vakgroep Drama van
CvE
Docent kunst drama en KuA
Docent Muziek
Docent Muziek, auteur methode
Docentopleidingen Fontys
Docentopleidingen HKU
Docent / docentopleider UvA
Docentenopleider Fontys
Docentenopleiding Minerva
Docentopleider Beeldend Artez
Docentopleider Beeldend
HBO Raad
Hoofd opleiding docent muziek AHK Muziek
Hoofd Expertisecentrum Artez Hs
Hogeschooldocent Hanzehogeschool Groningen
Opleidingen en KVDO
Overleg Masteropleiding Kunsteducatie AHK
VLS
Docentenopleiding IVLOS
VCPS
VONCK
Voormalig Cg CITO voorz. Beeldende vakken/
Voorzitter evaluatie VWO examens KuA (Vonck)
Voorzitter Faculteitsbestuur Utrechts Conservatorium
Voorzitter SBKV
Voorzitter VLS

Naam

Marieke Wensing
Herjan Denissen
Cock Dieleman
Gudrun Beckmann

Freya Martin
Melvin Crone
Walter Groenen
Niek Jongeneel
Steffen Keuning
Jan Beerten
Michiel Goudsmit
Ingrid Kaandorp
Maureen Gefken
Lea Schuurmans
Therese Boshoven
Bas Jacobs

José Voorn
Erik Bogers
Joost Overmars
Mart Janssens
Bernadet Dister
Marie Therese van de Kamp
Geert van Coenen
Marianne van Stempvoort
Elsbeth Veldpape
Ellen Oosterwijk
Rien vd Vleuten
Adri Schreuder
Janeke Wienk
Evert Bisschop Boele
Maarten Tamsma
Maria Wüst
Eleonore Riksen
Esther Bos
Mevrouw A. Rass
Marianne van Kemenade
Peter Hermans
Elisabeth van Vreeswijk
Jos Schillings
Marjo van Hoorn
Reyer Ploeg

Bijlage 5 Vaktheorie

Wat verstaan we onder vaktheorie?

De vaktheorie in de vier kunstvakken is per kunstdiscipline anders georganiseerd en geformuleerd, maar de basisstructuur is goed vergelijkbaar: Het betreft de kennis van begrippen en concepten (de vaktermen) die aan de orde komen bij de productie (praktijk), reflectie en receptie in de domeinen van schoolexamen en centraal examen.

De vaktheorie in de Kunstvakken zal zich moeten verhouden tot de uitgangspunten van het nieuwe programma. De vaktheorie heeft betrekking op zowel de praktische (domein A) als de theoretische component (domein B). De kennis van de vaktheorie instrumenteert het leren denken en leren (re)produceren 'in' een artistiek medium. De vaktheorie geeft woorden aan analytische, creatieve, intuïtieve en synthetische denkprocessen. Wanneer leerlingen verschillende soorten kennis in samenhang leren, zullen de toepassingsmogelijkheden van die kennis in verschillende contexten toenemen.

Domein B:

• Theoretische aspecten die verbonden zijn met de praktijk van het maken (domein A), zoals kennis van de creatieve werkwijzen, probleemoplossend (samen) werken, technische en artistieke vaardigheden, kennis van materialen en middelen enz.
• Receptie en reflectie vanuit de gekozen kunstdiscipline beeldende kunst en vormgeving, dans, muziek of theater. Beschouwingsvaardigheden: kijk- en luistervaardigheid, voorstellingsvermogen, kritische reflectie bij het waarnemen (receptie) en analyseren van vorm en inhoud van een kunstwerk; leren interpreteren en waarderen van kunstwerken (en eigen werk).• Begrippen- en analysekader met betrekking tot de cultuurhistorische ontwikkeling van de gekozen kunstdiscipline beeldende vormgeving en kunst, dans, muziek, of theater.

De vaktheorie is bedoeld om een brede oriëntatie op het vakgebied te geven en het inzicht in de kunstdiscipline te vergroten, daarbij recht doende aan de eigenheid van de verschillende kunstdisciplines.

